

Inspiratiegids

Good Practices SustainaBul VO 2022

**leren
voor
morgen**

Introductie

Steeds meer docenten en schoolleiders zijn zich bewust van het belang van duurzaamheid en willen op hun school bijdragen aan een leefbare planeet.

Wil jij ook aan de slag met duurzaamheid en ben je op zoek naar voorbeelden van beleid en maatregelen? Deze gids geeft je antwoorden.

Voor je ligt een rijke verzameling van duurzame good practices uit het voortgezet onderwijs. Ieder voorbeeld, klein of groot, is weer een stap in de goede richting.

Wil jij op jouw school ook duurzame stappen zetten? Sluit je aan bij het SustainaBul VO netwerk. Dat kan via de website van de SustainaBul VO (bekijk vanuit je account dan ook direct meer voorbeelden) of neem contact op met ons.

Met behulp van de SustainaBul vragenlijst komen we samen steeds weer een stap verder. Doe ook mee!

Veel plezier met deze inspiratiegids en graag tot ziens,

Froukje Zumbrink en Eline Koopman
Leren voor Morgen

[Mail Eline](#)

[Website SustainaBul VO](#)

Whole School Approach

De voorbeelden in deze gids zijn gesorteerd op zes domeinen uit de Whole School Approach (WSA). Dit is een raamwerk voor scholen om duurzame ontwikkeling te verankeren in het DNA van de school. Het beslaat vijf domeinen waar verandering plaatsvindt: curriculum, pedagogiek & didactiek, gebouw & bedrijfsvoering, professionele ontwikkeling en omgeving. De visie vormt het hart van deze verandering.

De afzonderlijke voorbeelden in de gids raken vaak meerdere bloembladen van de Whole School Approach, maar zijn voor de leesbaarheid steeds bij één domein ondergebracht.

Klik [hier](#) voor meer informatie over de WSA.

Inhoud

5

Visie

- Initiatiefvoorstel duurzaamheid GMR: Esprit Scholen Amsterdam
- Circuleerlingenraad: Huizermaat Huizen
- Maatwerk bij Vavo: Nova College Vavo Amstelveen, Haarlem, Hoofddorp

10

Curriculum

- Doorlopende leerlijn Respect: Yuverta vmbo Aalsmeer
- Ontwikkeling duurzaamkeuzevak: Yuverta vmbo Ottoland
- Keuzevak Voeding & Beweging: Griendencollege Sliedrecht

17

Pedagogiek en didactiek

- Onderzoek doen in de directe omgeving: Helen Parkhurst Almere
- World Cleanup Day: Yuverta vmbo Amsterdam-West
- Tiny House met en door leerlingen: TalentStad Beroepscollege Zwolle
- Case duurzaamheid op school: Thomas a Kempis Zwolle
- Ontwerpwedstrijd warme truien: Bonhoeffercollege Castricum
- Ondernemen in een fashion outlet store: Stanislas Pro Rijswijk

28

Gebouw en bedrijfsvoering

- Recyclestraat: Zone.College Borculo
- Hergebruikte papierbakken: Bonhoeffercollege Castricum
- Groenafval zelf verwerken: Yuverta vmbo Amsterdam-West
- Van grijs naar groen paradijs: Yuverta mavo Nederweert
- Vergroeningstraject: Stedelijk Gymnasium Breda
- Natuurlijke schooltuin: Yuverta vmbo Den Haag-Westvliet

40

Professionele ontwikkeling

- Omscholing docent met aandacht voor duurzaamheid: Fioretti College Veghel
- Educatief programma Floriade: Aeres vmbo Almere

44

Omgeving

- Makersfestival: Greijdanus Zwolle, Thorbecke Scholengemeenschap Zwolle, TalentStad Beroepscollege Zwolle
- Kunstproject 'Rettet den Wald': Karel de Grote College Nijmegen
- Oprichting practoraat: Yuverta vmbo Ottoland
- Duurzame internationale leergemeenschap: Zone.college vmbo Twello

Visie

Initiatiefvoorstel duurzaamheid GMR

School

Esprit Scholengroep Amsterdam

Betrokkenen

De gemeenschappelijke medezeggenschapsraad, bestaande uit ouders, docenten en een enkele leerling.

Good practice

Er is een initiatiefvoorstel geschreven door de commissie duurzaamheid voor de gemeenschappelijke medezeggenschapsraad om de duurzaamheidsambitie meer inhoud te geven en de scholen houvast te bieden. Dit initiatiefvoorstel heeft er mede voor gezorgd dat de Esprit Scholengroep als een van de eerste PO-VO scholengroepen een duurzaamheidscoördinator heeft aangesteld.

Bekijk het initiatiefvoorstel [hier!](#)

1. Waarom?

1.1 Waarom dit initiatiefvoorstel?

1.2 Waarom is het belangrijk als scholengroep te verduurzamen?

2. Wat?

2.1 De Whole School Approach - een handig raamwerk

2.2 Visie

2.3 Gebouwen en bedrijfsvoering

2.3.1 Gebouwen

2.3.2 Pleinen en lokalen

2.3.3 Recyclen

2.3.4 Kantine

2.3.5 Mobiliteit

2.3.6 Beheer

2.4 Het curriculum

2.5 Omgeving

2.6 Pedagogiek en didactiek

2.7 Professionele ontwikkeling

3. Hoe?

3.1 Het aanstellen van een focusgroep

3.2 Backcasting

3.3 De rol van Leerlingen

3.3 De rol van het College van Bestuur

3.4 De rol van een duurzaamheidscoördinator

3.5 De rol van de GMR commissie duurzaamheid

Circuleerlingenraad

School

Huizermaat Huizen

Betrokkenen

8 leerlingen, rector en docenten, lokale bedrijven en overheden

Good practice

Er is een circuleerlingenraad opgericht om leerlingen mee te laten denken met de duurzame keuzes in de school. "Het verschil met een reguliere leerlingenraad is dat wij het klimaat als focuspunt hebben en onze medeleerlingen bewust willen maken van de uitdagingen op dat gebied. Daarom organiseren we activiteiten rondom dit thema."

Dingen die in dit kader bijvoorbeeld zijn ondernomen zijn: een bezoek van Tijmen de Trashpacker, een samenwerking met Rotary Huizen Gooimeer in de campagne End Plastic Soup, deelname aan een duurzaamheidsdebat in de Week van de Circulariteit en het aan de slag gaan met de zeventien Sustainable Development Goals van de VN in de projectweek.

Deze good practice is op het symposium 'VO voor Morgen' uitgeroepen tot winnaar van de best practices SustainaBul VO 2022!

Lees [hier](#) een artikel over de circuleerlingenraad en aanjager scheikundedocent Bas de Bruin

[Hier](#) vind je meer over het delen van deze initiatieven bij de 6e Wouter Schatborn Lezing

Maatwerk bij Vavo

School

Nova College Vavo (Amstelveen, Haarlem & Hoofddorp)

Betrokkenen

1200 leerlingen, alle vavo docenten en onderwijsondersteunend personeel, gemeenten, vo-scholen, UWV en bedrijven

Good practice

Ons vavo is tweedekansonderwijs, aangezien wij de kansengelijkheid willen vergroten. Daarbij staan SDG's 3, 4, 5 en 10 centraal. Dit doen wij door zo veel mogelijk maatwerk te leveren en goede begeleiding te bieden.

Elke student heeft een individueel rooster op maat waarbij niet iedereen even veel vakken volgt. Wanneer iemand door topsport, chronische ziekte, geestelijke gezondheid of thuissituatie (zoals mantelzorg of armoede waardoor je naast je school moet werken) maar een paar vakken kan volgen, dan worden alleen die vakken ingeroosterd en kan diegene het jaar daarop de andere vakken doen. Hierdoor kunnen eindexamens over verschillende jaren verspreid worden. Dit verlaagt voor sommige studenten de druk waardoor zij uiteindelijk wel hun diploma kunnen halen. Daarnaast is er begeleiding mogelijk van de mentor, de trajectbegeleider, het studiecentrum, de schoolmaatschappelijk werker en/of de schoolpsycholoog. Het enige wat de student en soms de ouders moeten doen is open en eerlijk communiceren. Vroegtijdig hulp inzetten werkt namelijk altijd beter dan pas hulp inschakelen als de achterstanden al flink zijn opgelopen. Daarom hebben wij een uitgebreide intake en proberen wij duidelijk te maken wat onze mogelijkheden zijn en waar onze grenzen liggen. Wij willen namelijk dat zij met een reëel en haalbaar doel aan de opleidingen beginnen. Stap voor stap gaan we richting het verwezenlijken van de dromen van de student, waarbij wij ons concentreren op die eerste stap.

Curriculum

Doorlopende leerlijn Respect

School

Yuverta vmbo Aalsmeer

Betrokkenen

Alle leerlingen, docententeam en ouders van eerstejaars

Good practice

Yuverta vmbo Aalsmeer heft respect als thema in een doorlopende leerlijn in het curriculum opgenomen. Dit begint bij de introductieweek in leerjaar 1. Al zeven jaar worden de eerstejaars een week lang ondergedompeld in workshops en leren zij formuleren hoe zij willen dat wij (de school, de medeleerlingen, de docenten) met hen omgaan. Ook de school en de docenten formuleren hoe zij willen dat de leerlingen met hen (en met de omgeving) omgaan.

Het eindresultaat van deze week is een theatervoorstelling in de Schouwburg. Waarbij de leerlingen hun boodschap van respect uitdragen middels dans, graffittiwerken, foto's en videoclips. De docenten dansen, acteren en zingen de scènes aaneen en de ouders zitten in het publiek. De ultieme dynamische driehoek.

Ook in de jaren erna blijft het thema terugkomen en wordt er veel aandacht geschonken aan omgangsvormen, houding en vaardigheden. In leerjaar 2 wordt er een link gelegd met internationalisering/wereldburgerschap. In leerjaar 3 zoomen leerlingen in op het verhaal van hun eigen leven: welke gebeurtenissen hebben invloed gehad op hun huidige normen en waarden? Tot slot brengen zij in leerjaar 4 hun morele ontwikkeling onder woorden. Bij de diploma-uitreiking ontvangen zij naast hun diploma een sociaal certificaat.

Bekijk ook de [Green Talk](#) van initiatiefnemer Arnold Le Belle en [dit artikel](#) over de voorstelling.

Ontwikkeling duurzaam keuzevak

School

Yuverta vmbo Ottoland

Betrokkenen

Docenten en bedrijfsleven

Good practice

Vmbo-scholen kunnen zelf nieuwe beroepsgerichte keuzevakken ontwikkelen, die kunnen meetellen als examenvak (mits goedgekeurd door OCW). Yuverta vmbo Ottoland benutte deze kans en ontwierp het keuzevak Duurzame Melkveehouderij. Met dit keuzevak komen leerlingen – de volgende generatie – al vroeg in contact met het belang van een biodiverse, circulaire en een klimaatneutrale bedrijfsvoering en leren zij hoe ze dit kunnen realiseren. Daarnaast komen algemene werknemersvaardigheden aan bod, waaronder goed kunnen reflecteren, kritisch denken, feedback geven en ontvangen, leiderschap tonen en creativiteit denken en handelen.

Twee docenten gingen samen met het bedrijfsleven en een schrijver aan de slag. Sinds vorig schooljaar (21/22) kunnen leerlingen het vak volgen. Het is een keuzevak voor de derdejaars en vakroute leerlingen. Het keuzevak wordt goed gekozen en leerlingen zijn positief. Tot nu toe wordt het vak gevolgd door ongeveer 45 leerlingen van Yuverta vmbo Ottoland per jaar. De wens is dat het lesmateriaal open source wordt, zodat het breder kan worden gebruikt.

Bekijk [hier](#) hoe jij zelf een nieuw keuzevak kunt ontwikkelen

Lees [hier](#) meer over het keuzevak Duurzame Melkveehouderij

GroenPact schreef [een artikel](#) over het keuzevak

Keuzevak Voeding en Beweging

School

Griendencollege Sliedrecht

Betrokkenen

18 leerlingen, docent LO, docent Zorg, sociale moestuin van de gemeente Sliedrecht

Good practice

Het Griendencollege heeft een nieuw keuzevak opgezet wat door de eindexamenleerlingen gekozen kan worden (Voeding en Bewegen). In dit vak komt duurzaamheid sterk naar voren, zowel ecologische duurzaamheid (zoals de gevolgen voor milieu en dierenwelzijn bij voedseltransport en voedselproductie) als sociale duurzaamheid (goede gezondheid en welzijn).

Er is een samenwerking met de lokale sociale moestuin gestart om leerlingen op pad te sturen met groenten die lokaal verbouwd worden, die door de leerling zelf geoogst moesten worden én verwerkt in een zelf gekookte maaltijd.

Daarnaast hebben leerlingen ook zelf gezaaid, verspeend, verzorgd en geoogst uit de GrowWizzkid kas die het Griendencollege sinds dit jaar op school heeft staan. Dit was dus nog in een eerder stadium in het groeiproces: zelf zaaien en de plantjes regelmatig checken en water geven. Er is hiervoor gekozen voor 'eetbaar groen' zoals basilicum, tuinkers, rucola etc. Voordeel daarvan was ook dat dit snel groeit en leerlingen dus snel resultaat zien. De leerling kreeg de opdracht om dit te vertellen in een 'visual storytelling'. Ook hier lag het accent dus, naast gezonde voeding, op het lokaal verbouwen van groenten en dit verwerken in een maaltijd.

Bekijk [hier](#) het keuzevak Voeding en Beweging. Lees [hier](#) meer over GrowWizzkid. Bekijk hier de leerlingen op bezoek bij de sociale moestuin van de gemeente Sliedrecht!

Leerlingen Voeding & Beweging
doppen erwten, plukken courgette
snijden snijbiet, worstelen met
wortelpeterselie.

Opdracht: zoek groenten, bekijk
wat het is, neem het mee naar huis
en verwerk deze in een maaltijd.

**OP BEZOEK
BIJ DE MOESTUIN
SLIEDRECHT**

Kweek je kruid, eet de oogst

Op 16 november gaan jullie je eigen zaadje uitzetten. Op vrijdag 16 december leveren jullie je story daarover in. Ja, inderdaad: je gaat dit via Storytelling vastleggen. Dat betekent dat je alle stappen filmt en hier een beeldverhaal van maakt. Hieronder zie je welke story we in jouw verhaal willen terugzien.

 <p>Je stopt de zaadjes in de grond</p>	 <p>Je geeft je plantjes water</p>	 <p>je verzorgt het kiemgewas</p>
 <p>Je verspeent het kiemgewas</p>	 <p>Je plukt de oogst</p>	 <p>je wast en snijdt de oogst</p>
 <p>je bereidt een maaltijd en serveert deze</p>		

Pedagogiek & didactiek

Onderzoek doen in de directe omgeving

School

Helen Parkhurst Almere

Betrokkenen

Docenten en leerlingen biologie, natuurkunde, scheikunde, aardrijkskunde, O&O, NLT

Good practice

Docent Maaike Vollebregt heeft als expertdocent GLOBE Nederland al vele projecten gedraaid en is ook betrokken bij de ontwikkeling van drie projecten (GrowApp, fijnstof en microplastics). GLOBE is een wereldwijd onderzoeksprogramma voor middelbare scholieren. Tijdens een GLOBE onderzoeksproject verzamelen leerlingen data voor grote organisaties (NASA, KNMI, RIVM, WUR) en leren zij ondertussen meer over het onderwerp. Wereldwijd zijn er meer dan 37.000 scholen aangesloten en in Nederland nemen 89 middelbare scholen deel. Je kunt in contact komen met leerlingen en docenten uit andere landen die aan hetzelfde project werken.

Leerlingen in de havo- en vwo-klassen op Helen Parkhurst observeren wekelijks hun eigen omgeving. Daarbij meten ze bijvoorbeeld het gehalte fijnstof in de lucht, bestuderen de bloeifases van planten, onderzoeken de bodemgesteldheid, controleren het oppervlaktewater op de hoeveelheid microplastic, meten de kwaliteit van het water of brengen de temperatuur in de stad in beeld. De verzamelde gegevens worden vastgelegd in de GLOBE database. Binnen een project is er een samenwerking tussen verschillende vakdocenten zodat de benodigde expertise aanwezig is.

Op het Helen Parkhurst werken docenten vanuit verschillende disciplines mee aan de onderzoeksopdrachten, waardoor er een groter draagvlak voor de onderwerpen ontstaat. Geregeld worden er gastdocenten uitgenodigd rondom de thema's om leerlingen een nog breder inzicht te geven in de problematiek. Op dit moment worden vooral de projecten rondom microplastic, fijnstof en opwarming van de stad gedraaid. Het zijn onderwerpen die in de reguliere lessen niet aan bod komen en ook de meettechnieken zijn anders. Hierdoor kiezen leerlingen voor deze projecten.

"Het was erg interessant om te leren hoeveel microplastics je kunt vinden in het water in Almere en in de rest van de wereld."

"Ik heb veel geleerd: het verloop van een onderzoekscyclus, plannen, een microscoop gebruiken, de meettechnieken... ik heb geleerd hoe microplastics in de natuur terecht komen, dat microplastics overal zijn en wat de invloed is op mensen, dieren en planten."

Bekijk ook de website van GLOBE Nederland, de duurzame pagina op de website van Helen Parkhurst en het Urban Heat Island onderzoek.

World Cleanup Day

School

Yuverta vmbo Amsterdam-West

Betrokkenen

Leerlingen onderbouw, docent techniek, gemeente, buurtvereniging

Good practice

World Cleanup Day is de grootste jaarlijkse opschoonactie ter wereld. Inmiddels doen er 180 landen mee. De actie vindt ieder jaar in september plaats. Techniekdocent Raymond van der Pool neemt zijn leerlingen uit de onderbouw ieder jaar mee naar buiten. Samen brengen zij het afval langs de snoeroutes (routes tussen school en de supermarkt) in kaart. Met de Litterati-app leggen zij het zwerfafval vast door er met hun mobiel foto's van te maken. De app herkent het product d.m.v. Artificial Intelligence en categoriseert het in een bepaalde klasse. Raymond gaat in zijn lessen Future Labs verder in op de werking van kunstmatige intelligentie.

Na de schoonmaakactie sorteren en analyseren Raymond en zijn leerlingen het afval. Afvalstukken die nog recyclebaar zijn (zoals blik, papier, plastic en glas) worden alsnog gescheiden ingeleverd. Er wordt een top vijf van meest gevonden items gemaakt om verder inzicht te krijgen in hoe de afvalberg kan worden verkleind. De leerlingen schrijven een verslag over hun ervaringen en de mogelijke oplossingen die zij kunnen bedenken om het zwerfafval en bijkomende overlast (ratten, muizen) te verminderen.

Deelname aan de World Cleanup Day zorgt er niet alleen voor dat zijn leerlingen bewust worden van het zwerfafval in hun buurt, maar ook dat zij actief bezig zijn in de buitenlucht. Om de actie mogelijk te maken werkt Raymond samen met de gemeente van Amsterdam en buurtvereniging de Schone Aker. De gemeente verzorgt de benodigde materialen (zoals afvalgreepers) en de buurtvereniging maakt bewoners bewust van het belang van een schone en leefbare buurt. Iedere maand gaan zij met vrijwilligers zwerfafval pikken.

Bekijk ook de website van [World Cleanup Day](#), [Nederland Schoon](#) en de [Plastic Soup Foundation](#). [Hier](#) vind je meer informatie over de Litterati-app. Op [deze pagina](#) lees je meer over het werk van de buurtvereniging.

Tiny House met en door leerlingen

School

TalentStad Beroepscollege Zwolle

Betrokkenen

Leerlingen, docenten, STO (Sterk Techniek Onderwijs)

Good practice

Op TalentStad Beroepscollege, een vmbo-school in Zwolle, wordt in het kader van Sterk Techniek Onderwijs (STO) met leerlingen een Tiny House gebouwd. Vanuit de profielen PIE en BWI worden profiel- en keuzevakken uitgevoerd in een echte situatie, het Tiny House wordt namelijk na oplevering verkocht aan een collega docent en daadwerkelijk voor bewoning ingezet.

Wat zo mooi is aan dit project binnen STO is dat leerlingen in kleine groepjes met een docent bouwen aan een reële situatie en geen werkzaamheden uitvoeren in bedachte omgeving binnen een lokaal. Wat doe je als het niet past? Welke problemen loop je tegenaan als de opdrachtgever gaandeweg het bouwproces een verandering door wil voeren? Hoe ga je om met lastig bereikbare werkplekken? Allemaal zaken die in het geval van de bouw van een Tiny House op deze manier aandacht krijgen en om oplossingen vragen. De vraag die kan ontstaan is; 'Waarom bouwen we een Tiny House?' In de eerste plaats hebben we in Nederland te maken met een groot tekort aan woningen. Met de bouw van Tiny Houses kan een bijdrage geleverd worden aan een kleinschalige oplossing. Daarnaast is de woonvorm Tiny House geschikt voor een selecte groep belangstellenden die bewust kiezen voor een kleine ecologische voetafdruk qua wonen, duurzaam willen leven en 'tevreden' zijn met minder.

Het Tiny House dat op TalentStad Beroepscollege wordt gebouwd is volledig zelfvoorzienend en off-grid. Zonnepanelen zorgen voor de stroom, waar mogelijk wordt gewerkt met 24V in de verlichting, het hemelwater wordt afgevangen, gezuiverd en hergebruikt, het toilet zorgt voor bruikbare compost en de isolatie bestaat uit vlas, een duurzaam materiaal.

Waar in eerste instantie getracht is binnen een schooljaar een Tiny House te bouwen heeft de tijd ons ingehaald. Door sluitingen van de school, het meermaals opnieuw op moeten starten van lessituaties, is de prioriteit niet bij de bouw van het Tiny House komen te liggen. Dit schooljaar hebben we een grote inhaalslag gemaakt en voor de voorjaarsvakantie 2023 vindt de oplevering plaats. Het enthousiasme bij docenten en leerlingen is dusdanig groot dat het volgende huis er gaat komen. De middelen die uit de verkoop komen worden aangewend voor huis nummer 2, waarbij de situatie ontstaat dat middelen voor onderwijs blijvend voor dit project beschikbaar zijn.

Bekijk ook [deze](#) en [deze](#) bijdrage op Facebook.

Case duurzaamheid op school

School

Thomas a Kempiscollege Zwolle

Betrokkenen

16 leerlingen 2e klas, docenten, technische ondersteuning, gemeente

Good practice

De klas wordt opgedeeld in 4 teams die gedurende een korte periode verschillende mogelijkheden bestuderen om de school te verduurzamen.

- Gescheiden afvalinzameling
- Kleding hergebruiken
- Energiebesparing met radiatorfolie
- Plastic flesjes inzamelen
- Verwarming lager zetten en met truien op school komen

Elk team komt met een voorstel voor het verduurzamen van de school en schat in welk voordeel hun project oplevert. De jury van de school en een vertegenwoordiger van de gemeente besluiten welke optie door de school wordt uitgevoerd.

Ontwerpwedstrijd warme truien

School

Bonhoeffercollege Castricum

Betrokkenen

2 leerlingen, docenten kunstvakken, afdelingsleider, 4
intersectievoorzitters, receptionist

Good practice

In het kader van de Dag van de Duurzaamheid wilden we een start maken met een wedstrijd. Sinds een aantal jaren hebben we de zogenoemde Bonhoeffer trui die leerlingen kunnen kopen. Deze had een mooi ontwerp maar een nieuw ontwerp zorgt voor verbinding met een nieuwe groep leerlingen.

Op de dag van de Duurzaamheid zijn we daarom gestart met een ontwerpwedstrijd voor de trui, met als link naar deze dag: 'zodat de verwarming een graadje lager kan'. We zijn nog op zoek naar een duurzame fabrikant, dat gaat vast lukken!

Ondernemen in een fashion outlet store

School

Stanislas Pro Rijswijk

Betrokkenen

10 leerlingen, docent duurzaam ondernemen, kunstenaar, winkels, gemeente, inwoners Rijswijk

Good practice

Nawfal Al Jeburi, docent duurzaam ondernemen, is sinds januari 2022 werkzaam bij Stanislas Pro. Hij kreeg de opdracht om de kringloopwinkel op school nieuw leven in te blazen. Het liep helemaal niet. Hij vroeg wat zijn leerlingen zouden willen doen, waar hun interesses liggen. Samen met leerlingen en collega's heeft hij er nu een succesvolle fashion outlet store van gemaakt.

Bij het inkopen van kleding leren de leerlingen over de impact van het transport, het verpakkingsmateriaal, de productie, de verschillende stoffen en het kleuren van de kleding. Samen bekijken ze hoe ze duurzaam én aantrekkelijk kunnen werken. Zo zijn ze nu bezig met het oprichten van een design lab met een printer die kleding kan bedrukken. Hiervoor kopen ze gerecyclede kleding in en werken zij samen met een kunstenaar om de kleding te voorzien van aantrekkelijke prints. De leerlingen maken zelf het businessplan en leren hierbij om op een duurzame, verantwoorde manier geld te verdienen.

Op dit moment zijn er ongeveer 10 leerlingen van Stanislas Pro betrokken. De wens is om meer leerlingen uit Rijswijk en omgeving te betrekken en een nieuwe leerlijn en lesmateriaal voor praktijk, havo en mbo te ontwikkelen.

Lees meer over dit initiatief op [Circuleren.nu](https://www.circuleren.nl)

De winterjas weggeefactie afgelopen oktober genereerde veel publiciteit. Een artikel in het [NRC](#) en [Omroep West](#) (zie ook dit artikel).

Gebouw & bedrijfsvoering

Recyclestraat

School

Zone.College vmbo Borculo

Betrokkenen

Gestart met GTW (60 leerlingen), inmiddels uitgebreid naar de bovenbouw (200 leerlingen), docenten, schoolleiding, facilitaire dienst, lokale aanbieders voor de inkopen

Good practice

Zone.college Borculo is een vmbo school die onderwijs vormgeeft in een groene praktijk-rijke leeromgeving. Duurzaam een proces/project/bouwopdracht doorlopen en afronden was iets waarin ze nog veel te leren hadden. Voor ieder project werden al gauw de mooiste, nieuwste en duurste materialen gebruikt en afgeronde projecten verdwenen in de container. Wij hebben hiervoor een oplossing bedacht: een recyclestraat.

Hier kunnen leerlingen en collega's materialen achterlaten die zij niet meer nodig hebben, maar wel bruikbaar zijn voor de projecten binnen o.a. profiel groen. Deze materialen zijn gratis voor een ieder die ze in een project of bouwwerk kan gebruiken. We werken met een uitgifte- en verkoopbalie met twee magazijnmeesters. Leerlingen kunnen hier machines en gereedschappen lenen en retourneren. Tevens kunnen zij hier nieuwe bouw-, bevestigings- en afwerkingsmaterialen kopen. Deze materialen betalen ze van een vooraf vastgesteld budget wat in principe niet toereikend is om een project in zijn geheel van nieuwe materialen af te ronden. Hierdoor worden leerlingen zich bewust van de kosten van grondstoffen en worden ze gestimuleerd om zuinig met materialen te zijn en gestimuleerd deze te hergebruiken.

Hergebruikte papierbakken

School

Bonhoeffercollege Castricum

Betrokkenen

8 leerlingen, afdelingsleider vwo-bovenbouw, docent wiskunde, conciërges

Good practice

Op onze school is nog geen afvalscheiding. Om in ieder geval de grootste afvalstroom (papier) in goede banen te leiden en een zichtbare activiteit op de Dag van de Duurzaamheid voor het onderwijs te kunnen laten zien zijn we op zoek gegaan naar een snelle en tegelijk duurzame oplossing voor deze afvalstroom.

Wat bleek: de week ervoor waren er héél veel fruittassen aangeleverd i.v.m. de Dag van de Leraar, deze zaten in kartonnen dozen. Conciërges stonden al klaar om deze dozen uit elkaar te halen en af te voeren. We hebben leerlingen enthousiast gevonden om deze dozen her te gebruiken, te voorzien van een bodem (deze ontbrak veelal) door gebruikt papier hierin te plakken en de dozen in elk lokaal neer te zetten. Leerlingen blij, personeel blij! En de ideeën om ook het ledigen van de papierbakken in goede banen te leiden zijn al volop aanwezig.

Groen afval zelf verwerken

School

Yuverta vmbo Amsterdam-West

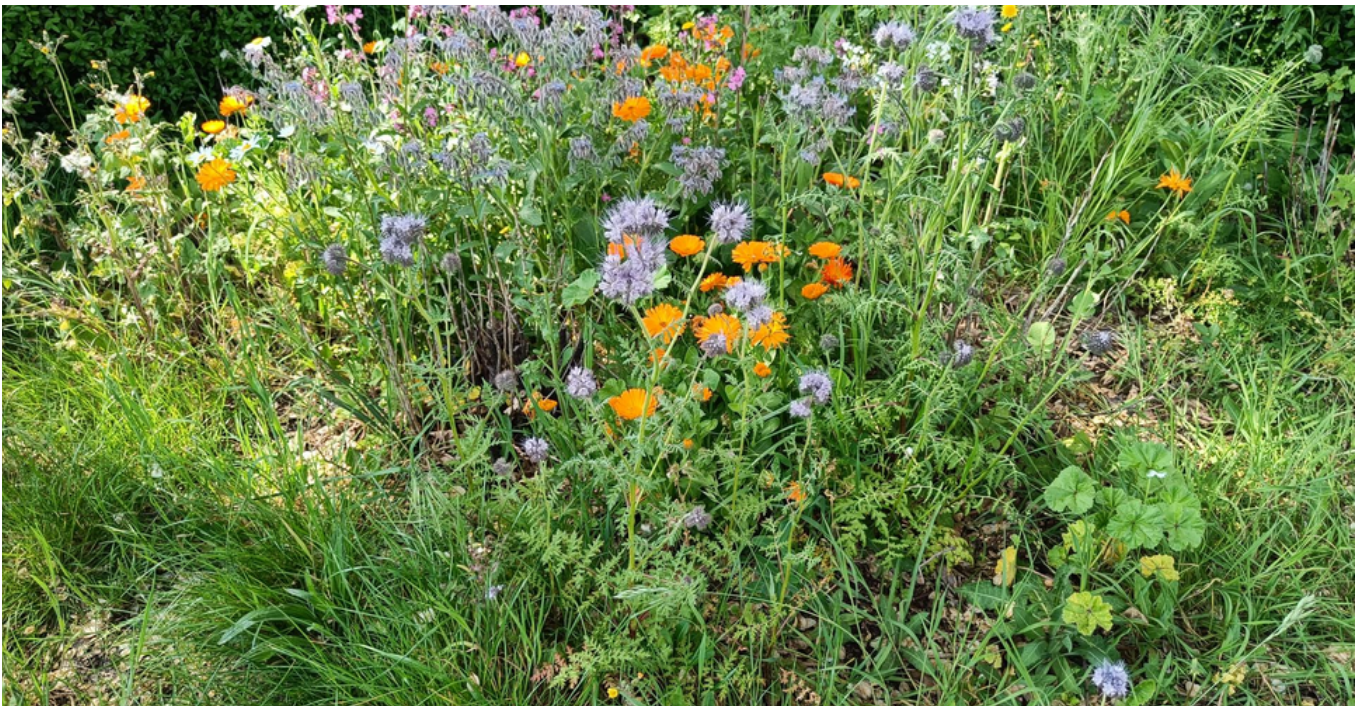
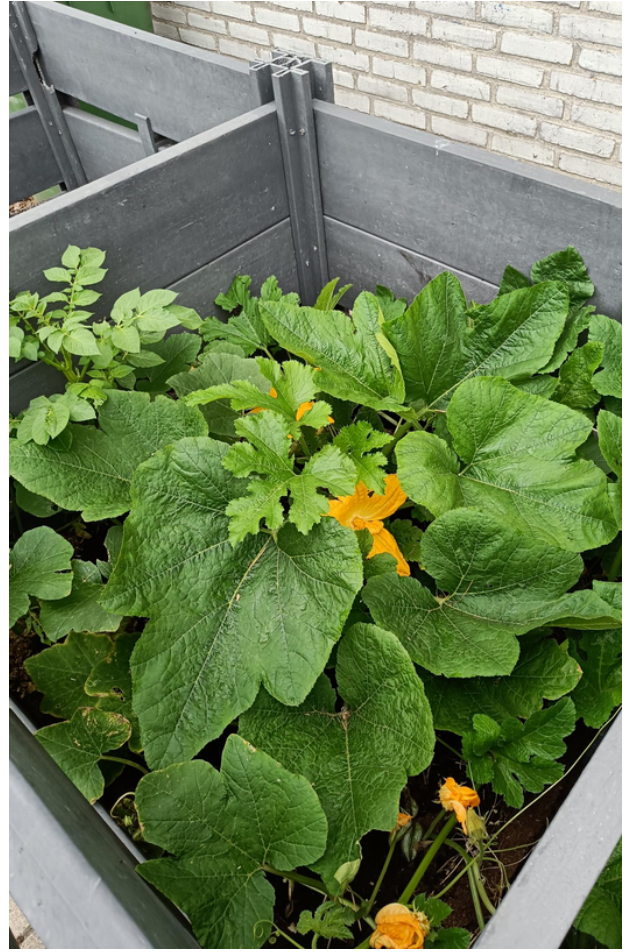
Betrokkenen

Future Labs onderbouw, duurzaamheidsambassadeurs

Good practice

De afvalstromen zijn in kaart gebracht en er is gekeken welke zelf verwerkt kunnen worden. Dit werd voorheen als afval door een afvalverwerkingsbedrijf afgevoerd. Je kunt bijvoorbeeld denken aan koffiedik uit het koffieapparaat. Hier worden tegenwoordig oesterzwammen opgekweekt die bij VAP in de kooklessen als vleesvervanger worden verwerkt. Ook wordt het in het wormenhotel tot wormencompost en thee omgezet. Deze compost voedt de bodem van de schooltuin en activeert het bodemleven. Dit leidt weer tot gezondere en sterkere planten in de moestuin. Met de compostbakken verwerken we het GFT afval en mengen dit met het dierlijk afval uit ons dierenverblijf. Hiermee activeren we de bodemorganismen die deze "afvalstoffen" omzetten in vruchtbare compost. Dit is ook een geliefde plek voor ringslangen om te nestelen en eieren af te zetten in de warme compost. De voordelen van het op deze manier verwerken van onze afvalstromen zijn: leerlingen leren over de circulaire economie, lokaal hergebruiken en scheikundige processen, kostenbesparing doordat het niet vervoerd en verwerkt hoeft te worden, verbetering van de vitaliteit van de bodem, bij hevige regenval wordt het water beter geabsorbeerd en bij droogte langzamer afgegeven (minder sproeien), goede basis van de voedselpiramide.

Bekijk [hier](#) alle foto's van de compostbakken van de school

Van grijs naar groen paradijs

School

Yuverta mavo Nederweert

Betrokkenen

Alle leerlingen, schoolleiding, docenten Biologie en Groen, gemeente Nederweert

Good practice

Onze school is in een paar jaar tijd van een grijze mavo getransformeerd naar een mavo in het groen. Door te doen! Geen grote plannen en beleidsstukken schrijven, maar gewoon beginnen, kleine stappen zetten en zoveel mogelijk leerlingen, ouders, buurtbewoners, leveranciers en docenten bij de diverse projecten te betrekken. We hebben alle tegels verwijderd en gewerkt aan de creatie van een groen paradijs met diverse wadi's, een pannakooi, pingpongtafel, buitenklaslokaal, een volièrre en moestuinen. Het hemelwater dat op het schoolgebouw valt, wordt sindsdien afgevoerd op ons eigen terrein en komt niet meer in het riool terecht. Bij de realisatie konden we bovendien ook rekenen op de hulp van gemeente Nederweert, die de afkoppeling van het hemelwater subsidieerde en Waterklaar, die ons advies gaf bij het bepalen van de diverse in- en exfiltratie mogelijkheden.

In de tussentijd hebben we niet stil gezeten. Zo huist er in onze kas in het groene paradijs een plantenasiel en kweken de leerlingen er sedum om voor het buitenlokaal een groen dak te creëren. Recent heeft een buurtbewoner vier volwassen platanen (bomen) aan ons geschonken. Deze gaan in de zomer voor schaduw zorgen in het groene paradijs. Bovendien worden er op de korte termijn ook nog diverse fruitbomen geplant.

Onderbouwleerlingen volgen bij ons het vak groen en worden nauw betrokken bij het groene paradijs voor onderhoud, ontwikkeling en ideeën. We werken daarnaast met lesprogramma's van Planeet in Actie. Buiten de lessen om hebben we een Ecoteam dat ondanks het zeer duurzame karakter van de school nog steeds goede groene ideeën bedenkt en uitvoert. Tijdens de activiteitenweken werkt ons Ecoteam samen met Stichting Global Exploration aan de organisatie van diverse duurzame workshops, spellen en andere activiteiten.

Leerlingen vinden het fijn om in het buitenlokaal les te krijgen wanneer het weer het toelaat, maar net zo lief werken ze aan opdrachten aan de picknicktafels in het groene paradijs, buiten pauzeren en chillen is natuurlijk nog leuker! Docenten ervaren de school als een aangename werkplek, sollicitanten die voor het eerst deze school bezoeken zijn gecharmeerd van de omgeving, van een lerarentekort is daarom geen sprake! Het kan niemand kwaad om met groen geconfronteerd te worden en het merendeel van de docenten en de leerlingen vinden het zelfs zeer aangenaam.

Bekijk [hier](#) alle foto's.

Voordelen van een groene schoolomgeving

- Stimuleren om meer buiten te vertoeven: groene schoolpleinen kunnen een positief effect hebben op problemen, zoals een gebrek aan beweging en concentratie. Zowel de leerlingen als medewerkers hebben er plezier van om meer naar buiten te gaan.
- Waterberging: het vergroenen van het schoolplein maakt de buurt minder kwetsbaar voor extreme neerslag. Afstromend hemelwater belandt niet meer in het riool maar belandt in de directe omgeving. Afvloeiend hemelwater moet bij voorkeur lokaal in het milieu terecht komen en niet in het riool omdat het om schoon water gaat.
- Verkoeling: ons groene paradijs draagt ook bij aan de hittebestendigheid van de omgeving. De temperatuur in de stad is door de versteende omgeving tot 10 graden hoger dan erbuiten. Goed gekozen groen zorgt voor verkoeling en natuurlijke schaduw op warme dagen. De juiste boom op de juiste plek beschermt tegen te veel zonlicht in de zomer. Onder de kruin van een boom is de temperatuur tot 15 graden lager dan even verderop.
- Biodiversiteit: in ons groene paradijs vinden vogels, vlinders, waterdiertjes en tal van insecten hun voedsel en beschutting. Door de juiste keuze van bloemen en planten komen dieren als vanzelf. Hoe meer variatie in planten en struiken, hoe meer ook natuur en milieu worden geholpen. Daarmee neemt de biodiversiteit in de omgeving weer toe.

Vergroeningstraject

School

Het Stedelijk Gymnasium Breda

Betrokkenen

Meerdere commissies met uitstraling naar de hele school, studenten van MBO Curio, docenten Biologie en Tekenen, schoolleiding, gemeente, provincie, burens, MBO-school, Univé buurtfonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, ouders, Greenwave

Good practice

In samenwerking met MBO Curio Urban Green Development en onze eigen leerling commissie GroenGym zijn we een vergroeningstraject gestart.

Kort samengevat heeft het GroenGym project geleid tot: aanleg 1500 m2 grastegel, aanleg 500 m2 'tegel eruit - groen erin' in samenwerking met MBO curio studenten, aanleg vergroenen van gevels schoolgebouw, aanleg watertappunt, aanleg buiten panna-kooi, aanleg buitenschaaktafels voor contact met de buurt en basisscholen, planten van 4 extra bomen, aanleg van een daktuin met aandacht voor bijen, vogels etc., aanleg van een mussenhotel i.s.m. de stadsecoloog van Breda en enorme bewustwording onder en input van onze leerlingen, hun ouders, de buurt, de medewerkers en verschillende externe partners. De kunstenaar van de Blind Wall die afgelopen september is aangebracht, heeft zijn inspiratie ook uit deze vergroening van het terrein gehaald en natuur is dan ook volop aanwezig in de muurschildering.

Bekijk [hier](#) de poster van dit project!

Of ga naar [Instagram](#) om filmpjes en foto's te zien van wat we als school allemaal doen op dit terrein!

Natuurlijke schooltuin

School

Yuverta vmbo Den Haag-Westvliet

Betrokkenen

Leerlingen uit jaar 1, 2 en 3, drie docenten Groen, schoolleiding, teamleider AVO, de buurt, en Donker Groen

Good practice

Yuverta vmbo Den Haag-Westvliet heeft met de leerlingen van leerjaar 1, 2 en 3 een natuurlijke tuin aangelegd. Niet alleen de aanleg, maar ook het ontwerp en alle voorbereidingen zijn door de leerlingen uitgevoerd. Een tuin met een divers assortiment inheemse beplanting, waarvan de soorten gebruikt kunnen worden voor de lessen. De planten zijn zo gekozen dat ze zowel voor insecten als vogels en zoogdieren een nuttig zijn.

Meer informatie over de tuin vind je [hier!](#)

1 - Zwarte berk (*Betula alba*) 2x
 2 - Brandblauw (*Abies japonica*) 2x
 3 - Vingerplant (*Lonicera japonica*) 2x
 4 - Dwergmispel (*Malus baccata*) 2x
 5 - Gevreesde (*Botrychium matricaria*) 12x
 6 - Lieveheersbeemster (*Asarum europaeum*) 1
 7 - Laurier (*Prunus laurocerasus*) 2x
 8 - Duitse laurier (*Ligustrum lucidum*)
 9 - Rode laurier (*Prunus laurocerasus*)
 10 - Prachtvriet (*Monarda mollis*) 2x
 11 - Duitse laurier (*Prunus laurocerasus*)
 12 - Bitterzoet (*Scilla maritima*) 2x
 13 - Fluwalboom (*Phlox subulata*) 2x

A - hekken uit 2 90cm hoog
 B - Verhoging 2 20cm (hoogste punt)
 C - waterpartij met water
 D - hout snippers minimaal 5cm
 E - insecten hotel

1 - kopselstiel (*Elisogon beauregardii*) 5x
 2 - Doorevans hals (*Geranium robertianum*)
 3 - moeraszalie (*Salix uliginosa*) 12x
 4 - Lis sibirica 2x
 5 - Inzamen met Blip (Blip) bodinnel
 6 - Smeerwortel (*Sambucus racemosa*) 12x
 7 - Sibiriëse lattenkruis (*Alnus sibirica*)
 8 - Oosterschte Den - Pinus nigra (Niere) 1x
 9 - Pluikarboentia (*Hydrangea paniculata*) 2x
 10 - Deyblie (*Stemonecillus*) 12x
 11 - Oosterschte Den - Pinus nigra (Niere) 1x
 12 - Zage (*Carex marroonii*) 12x
 13 - Oosterschte Den - Pinus nigra (Niere) 1x
 14 - Berberis candidula 12x
 15 - Venenmantel (*Alchemilla mollis*) 12x
 16 - Glanszwart (*Rosa villosa*) 12x

a - hout snippers 2 20cm (uit in wall)
 b - insecten hotel

Professionele ontwikkeling

Omscholing docent met aandacht voor duurzaamheid

School

Fioretti College Veghel

Betrokkenen

25 leerlingen, de vakgroepen BWI en Engels, de teamleider, diverse organisaties in de regio die ingezet werden als klaslokaal (o.a. Minitopia Den Bosch, Ecodorp Boekel en aannemersbedrijf Barli)

Good practice

Een docent Kunst & Cultuur heeft de overstap gemaakt naar Bouwen, Wonen en Interieur (BWI). Hij heeft de docentenopleiding BWI gevolgd en is afgestudeerd op het thema circulariteit en duurzaamheid in het vmbo. Ook heeft er met een Erasmus+ Projectteam een internationalisering uitwisselingsproject met Noorse bouwstudenten plaatsgevonden.

Bekijk [hier](#) het afstudeeronderzoek van de betreffende docent.
Bekijk [hier](#) het programmaboekje van de uitwisseling met Noorse bouwstudenten.

Educatief programma Floriade

School

Aeres vmbo Almere

Betrokkenen

Docenten, >1000 leerlingen

Good practice

Om werkelijk duurzaam te kunnen leven is een breed en diep gedragen besef nodig met onderzoeken, leren ervaren, doen en reflectie. Hierdoor ontstaat empowerment, je toegerust voelen om duurzaam te kunnen handelen. Die processen vinden plaats in de lokale gemeenschap, verenigingen en organisaties maar vooral in scholen waar leerlingen gericht aan de ontwikkeling van die houding werken. Experimenteren, onderzoeken, voelen, proeven, les krijgen, fouten maken, gericht evalueren, beter doen en kansen pakken. En zo'n mooie, exceptionele kans stond voor de deur, de FloriadeExpo. Samen met docenten is 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' op basis van de UNESCO uitgangspunten de kern van het Educatief Programma Floriade (EPF) geworden. Hierdoor hebben vele docenten en leerlingen kennis gemaakt met deze transitiegerichte didactiek en met al dat moois wat deze Floriade te bieden had. Programma's voor een dag, een app maar ook acht programma's die gekoppeld kunnen worden aan vakken of vakoverstijgend kunnen worden ingezet.

Deze good practice is op de 2e plaats van de best practices SustainaBul VO 2022 geëindigd bij het symposium 'VO voor Morgen'!

Bekijk de [website](#) of [deze video](#) voor meer informatie:

Omgeving

Makersfestival

School

Greijdanus Zwolle, Thorbecke Scholengemeenschap,
TalentStadBeroepscollege

Betrokkenen

Leerlingen, ouders, Hogeschool Windesheim en partners
(Stichting Kringloop Zwolle, TIB, Cibap Vakschool voor
verbeelding en BREINN)

Good practice

Op 19 maart 2022 vond de eerste editie van het Makersfestival op het voormalig Philips terrein in Zwolle plaats. De nadruk lag hierbij op maken, doen en plezier met de achterliggende gedachte dat techniek magisch is voor iedereen. Tijdens het festival kon je de hele dag aanschuiven bij workshops, zelf 'maken' of je laten verwonderen. Veel deelnemers waren lokale makers en bedrijven uit de regio Zwolle. Het festival was gratis toegankelijk.

Best spannend, zo vlak na corona en veel onzekerheid rondom de maatregelen. Het festival kon doorgaan. Er werd ingezet op 600 bezoekers, maar er kwamen er 1500. Voornamelijk leerlingen van de betrokken middelbare scholen, maar ook leerlingen van andere scholen en basisschoolleerlingen schoven aan. En veel ouders. Noodgedwongen werden ouders ook ingezet bij de workshops, gezien de onverwachts grote interesse en onderbezetting. Dit pakte bijzonder goed uit. De normaal toch wat lastig te bereiken doelgroep 'ouders' was nu zeer betrokken en enthousiast.

De voorbereidingen voor de tweede editie op 18 maart 2023 zijn in volle gang. Vorig jaar is gebleken dat het maken ook afval oplevert, dus dit jaar is er aandacht voor restmaterialen en circulariteit. Iedereen van 8-88 jaar is welkom. Workshops worden gegeven in drie thema's: vakmanschap, uitvinden en duurzaamheid/recycling/energietransitie. Bij tenminste 6 workshops kunnen bezoekers ervaren hoe we samen kunnen werken aan een duurzame samenleving en krijgen ze concrete handvaten om zelf aan de slag te gaan. Denk aan het opknappen van meubels en hergebruik van oude materialen.

Stichting Kringloop Zwolle, TIB, Cibap Vakschool voor Verbeelding en BREINN -duurzaam innovatiecentrum van Breda- zijn partners die meewerken binnen dit thema. Daarnaast vragen we deelnemers geen merchandise uit te reiken, maar bezoekers alleen hun gemaakte product mee naar huis te laten nemen.

Meer info
op <https://makersfestivalzwolle.nl/> (of Facebook of Instagram).

Hier kun je ook lezen waarom onze partners meedoen en hoe het festival vorig jaar is ontvangen. Bekijk ook [de aftermovie](#) en [deze link](#) van de eerste editie.

Kunstproject ' Rettet den Wald'

School

KGC Nijmegen

Betrokkenen

120 leerlingen van 4 en 5 havo, 6 docenten, 2 onderwijsondersteunende personeelsleden, het Valkhofmuseum, leer-werkbedrijf de Stadsboom

Good practice

De aanleiding was de tentoonstelling 'Rettet den Wald' in het Valkhofmuseum in Nijmegen. De expositie was een hommage aan Joseph Beuys, de eerste klimaatactivist in de jaren 70 en toonde werk van meerdere kunstenaars, allen met de intentie de klimaatproblematiek en met name de consequenties voor de natuur aan de kaak te stellen.

Aan de hand van een begeleidende presentatie van de curator is een introductie verzorgd. Vervolgens hebben ze de expositie bekeken met een vragenlijst om te reflecteren. Op school mochten ze allen een eigen interpretatie maken in de vorm van een kunstwerk, tekening, collage. Hierin waren ze vrij, maar is er wel materiaal beschikbaar gesteld. Hierbij ging het om hout afkomstig van een leer-werkbedrijf: "De Stadsboom". De Stadsboom werkt met jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt en het hout wat zij verwerken is afkomstig van bijzondere locaties in Nijmegen. In een uur tijd hebben de leerlingen prachtige producten gemaakt. Leerlingen die dat wilden mochten ook in de beschikbare tijd een nieuw boompje planten in de schooltuin. Een prachtig project waarin de omgeving en omstandigheden optimaal benut werden om een project "in verbinding" vorm te geven.

Bekijk [hier](#) alle kunstwerken die de leerlingen hebben gemaakt!

Oprichting practoraat: contextrijk leren door samenwerking met de omgeving

School

Yuverta vmbo Ottoland

Betrokkenen

Omgeving, leerlingen en docenten

Good practice

Voor Sjaak Kreeft, schoolleider van Yuverta vmbo Ottoland, is samenwerking met de omgeving vanzelfsprekend. "Zonder samenleving geen school, dus geef ook wat terug aan de samenleving en help mee om goede kritische leerlingen op te leiden." Samen met de omgeving werkt Sjaak aan nieuwe duurzame verdienmodellen voor boeren. Deze samenwerkingen krijgen vorm via verschillende (regionale) netwerken en de - in september aangestelde - practor Water en Bodem. Patrick Asmawidjaja heeft als practor de taak om de samenwerking tussen praktijk, onderzoek en onderwijs te versterken. Met de nieuwe kennis en inzichten wil hij de curricula vernieuwen. Zo gaan groene grondstoffen zoals hennep, zonnekroon, vlas en wilg steeds belangrijker worden in de regio van de school, dus dit wordt dan weer meegenomen in het onderwijs.

Op de volgende pagina enkele concrete voorbeelden uit 2022 van (het ontwikkelen van) contextrijk onderwijs in samenwerking met de omgeving:

- Leerlingen hebben gedurende een projectweek ideeën aangedragen en gerealiseerd voor het educatiecentrum Polderbos Slingeland, waaronder een wilgenbos, beestjesbank en insectenhôtels.
- Leerlingen vmbo onderzoeken samen met studenten mbo in de veentuinderij wat er groeit en bloeit en of de verschillende gewassen beter groeien in de nattere of drogere delen.
- In Sliedrecht worden 9.000 nieuwe huizen gebouwd. De school denkt mee over hoe groen kan worden geïntegreerd in deze wijk, maar ook over de link met het omliggende boerderijen. Denk aan ruimte voor een markt met lokale producten, of het realiseren van een zorgboerderij of groene kinderopvang op boerderijen in het omliggende landschap.
- Schoolleider Sjaak Kreeft en practor Patrick Asmawidjaja nemen deel aan de Wilgen Hackaton, waarbij zij nadenken over het opzetten en uitwerken van een structurele circulaire keten voor de wilg als groene grondstof, van grond tot verwerking. De nieuwe inzichten zullen na afloop in het onderwijs worden verwerkt.
- Januari 2023 wordt er in de omgeving een cursus natuurbouwstenen voor boeren aangeboden. Het gaat hierbij om kleinschalige veranderingen in het landschap die veel impact hebben op klimaatverandering en biodiversiteit. Leerlingen uit Ottoland hebben voorbeelden gemaakt die in de cursus worden gebruikt.

Lees [hier](#) meer over het practoraat Water en Bodem

Lees [hier](#) meer over de projectweek met educatiecentrum Polderbos Slingeland

Lees [hier](#) meer over de samenwerking die plaatsvindt binnen de gebiedscoalitie

Lees [hier](#) meer over de BlueCity Hackatons en de [Wilgen Hackaton](#) in het bijzonder

Duurzame internationale leergemeenschap

School

Zone.college vmbo Twello

Betrokkenen

Leerlingen, docenten, andere onderwijspartners in Nederland, Spanje, Roemenië en Oeganda

Good practice

Zone.college vmbo Twello werkt samen met onderwijspartners uit Nederland, Spanje, Roemenië en Oeganda in een duurzame leergemeenschap (SILC). Het doel van deze leergemeenschap is om een programma voor wereldburgerschap te ontwikkelen waarbij jongeren betrokken worden bij SDG-projecten.

Sinds 2008 gaan elke twee jaar 16 leerlingen en 4 docenten naar Oeganda en staan thema's als voedselzekerheid, armoede, duurzame landbouw en beroepsonderwijs centraal. Voor en na hun reis geven zij presentaties op school. In de afgelopen 15 jaar zijn er partnerschappen opgebouwd binnen het onderwijs en de private sector in zowel Nederland als Oeganda. Op dit moment ligt de focus van het SILC-programma in Oeganda op het ontwikkelen van een praktische module over "ondernemerschap en landbouw" voor middelbare scholen in Oeganda.

In oktober 2022 hebben 16 leerlingen en 4 docenten van Zone.college in Oeganda workshops gegeven over "ondernemerschap en landbouw".

Enkele lessen van de workshops gaan over het verbeteren van de bodemvruchtbaarheid. Daarbij wordt o.a. een bodemspel gebruikt dat door Oegandese en Nederlandse onderwijspartners is ontwikkeld (* studenten van Windesheim, Cibap, Wageningen Universiteit, Zone.college, Mountains of the Moon University en Hoys College). Het is een mooi voorbeeld van praktijkrijk onderwijs waarbij spelenderwijs meer wordt geleerd over bodemvruchtbaarheid. De theorie over bodemvruchtbaarheid wordt in de schooltuin in Oeganda in de praktijk toegepast.

Om meer focus te leggen op Europa zijn wij enkele jaren terug een samenwerking gestart met twee middelbare scholen in Roemenië en recentelijk met een school in Spanje. Binnen SILC werken studenten uit het mbo en hoger onderwijs aan een programma van de middelbare scholen. De vijf thema's waar nu aan wordt gewerkt zijn wereldburgerschap, afvalverwerking, duurzame landbouw, armoede en duurzame gemeenschappen/steden.

- Bekijk [deze video](#) over het bodemspel.
- Meer weten over de internationale leergemeenschappen (Silc – Sustainable International Learning Community for Global Citizen Education)? Neem dan contact op met Pieter Temminck (ptemminck@zone.college).
- Bekijk [hier](#) de docentenhandleiding van het bodemspel
- Lees [hier](#) meer over het bodemspel.

Op de hoogte blijven?

Sluit je aan bij het SustainaBul netwerk

De SustainaBul VO is een netwerk van onderwijsvernieuwers die duurzaamheid in hun school verankeren. De SustainaBul helpt door inzicht te krijgen in wat je school al doet én door de kennis die het netwerk van andere onderwijsvernieuwers brengt. Sluit je aan en laat je inspireren door de verhalen en voorbeelden van anderen. Ga naar de website om direct aan de slag met je eigen account.

Website SustainaBul VO

Meld je aan voor het VO netwerk

Wil je nog niet aan de slag, maar wel op de hoogte blijven? Meld je dan aan het voor het VO netwerk van Leren voor Morgen. Dat is er voor iedereen die werkt aan duurzame ontwikkeling in het vo of daar geïnteresseerd in is. Via de nieuwsbrieven blijf je op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen en in de netwerkbijeenkomsten ontmoet je andere onderwijsprofessionals. Als lid van het netwerk:

- ontvang je ongeveer 6x per jaar een digitale update met inspiratie, events en nieuwe ontwikkelingen rondom duurzame ontwikkeling in het voortgezet onderwijs
- ben je van harte welkom bij de activiteiten en bijeenkomsten die Leren voor Morgen organiseert
- kun je vragen of oproepen delen met het netwerk, via de netwerkcoördinator.

Meld je [hier](#) aan!

